

De politieke kaart na de gemeenteraadsverkiezingen

| André Mommen

Na de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 kan men enkel vaststellen dat elke hoop op een snelle electorale teruggang van het Vlaams Blok (VB) een illusie is geweest. Het VB is sterker dan voorheen in de meeste gemeenteraden teruggekeerd of heeft meteen in die gemeenten waar het tot dan toe nog niet was opgekomen, goede scores behaald. Uiteraard hebben lokale omstandigheden mede deze uitslagen bepaald. Heel wat sociale en economische factoren hebben de groei van het VB mogelijk gemaakt ten nadele van eerst de SP en nu ook de CVP, waardoor het partijlandschap in Vlaanderen enigszins door elkaar werd geschud. Zijn we daardoor ook op weg naar een herverkaveling of niet?

Het Vlaams Blok is reeds lang geen “protestpartij” meer, maar is de facto een sociologische realiteit geworden, te meer daar de ideologie van het Vlaams Blok als politieke (onder)stroming in heel Vlaanderen aanwezig is. Alleen dat kan verklaren waarom de uitslag van de verkiezingen van 8 oktober 2000 in grote mate de uitslag van de landelijke verkiezingen van 13 juni 1999 heeft bevestigd. Het VB heeft immers nu ook buiten de oude arbeiderswijken en -gemeenten “relevante” scores geboekt. Zowel in de landelijke als in de residentiële gemeenten rond de steden kon het VB soms percentages van rond de 20 procent neerzetten. Het VB bevestigde voorts zijn groei op de grote verkeersassen (snelwegen én spoorlijnen) die

vanuit Antwerpen vertrekken in de richting van Roosendaal, Brussel, Maasmechelen en Gent.

De groei van het VB is, niet zoals sommigen ooit dachten, enkel te verklaren uit de economische crisis en de (structurele) werkloosheid die bepaalde lagen van de bevolking heeft getroffen. Nu blijkt dat ook in tijden van hoogconjunctuur het VB kan groeien. Dat komt doordat het VB nogal uiteenlopende groepen van kiezers mobiliseert. Sommige groepen identificeren zich nu met het VB omdat zij slechts marginaal hebben geprofiteerd van de groei van het nationaal inkomen. Andere groepen identificeren zich met het VB omdat die een autoritaire oplossing aanreikt voor de maatschappelijke problemen.

Het Vlaams Blok is reeds lang geen “protestpartij” meer, maar is de facto een sociologische realiteit geworden, te meer daar de ideologie van het Vlaams Blok als politieke (onder)stroming in heel Vlaanderen aanwezig is.

De olieplektheorie die het VB ziet groeien vanuit Antwerpen langs de industriële verkeersassen door Vlaanderen, is aan amendering toe. Ook al blijft het VB ook nu nog hoofdzakelijk een stedelijk verschijnsel met als bolwerken Antwerpen, Mechelen en Gent, toch ziet men ook een opmerkelijke groei in de naburige kleine steden (Lier, Aalst), de residentiële gordel rond Antwerpen, de industriële as Antwerpen-Brussel, het Waasland, Ronse, de plattelandsgemeenten langs de spoorlijn Antwerpen-Roosendaal (Suykerbuyk-land) en bepaalde geïndustrialiseerde gemeenten langs de autoweg van Antwerpen naar Maasmechelen.

Deze uitzaaiing dekt evenwel sterk verschillende sociale en economische realiteiten. Men kan immers om zeer diverse redenen voor het VB stemmen. In vele gevallen speelt hier de komst van de "vreemdelingen" een belangrijke rol. Zelfs al heeft men in bepaalde dorpen of welvarende villawijken nog nooit een Marokkaan of Turk ontmoet, dan toch voelt men zich ook daar bedreigd door de mogelijke komst van asielzoekers. Verstoring van de landelijke rust en angst voor toenemende criminaliteit of overlast hebben gemaakt dat het VB is doorgebroken in vele residentiële gemeenten. Het spreidingsbeleid ten aanzien van de centra voor asielzoekers heeft immers de stoottroepen van het VB de kans gegeven om luidruchtig op straat te komen en daarna electoraal te oogsten (zie Kapellen). Elders brachten pendelaars via hun automobilititeit of de trein de VB-ideologie mee uit Antwerpen. Dat verklaart grotendeels de uitzaaiing van het VB via enkele verkeersassen. Faillissementen of afslankingen van ondernemingen bevorderden ook de binnenkomst van het VB (Temse, Vilvoorde en Olen). Het VB groeide niet alleen daar waar de SP kiezers verloor, maar ook in typische CVP-gemeenten langs de grote verkeersassen. In de Limburgse mijnstreek kon het VB fors groeien daar waar de CVP het spel van het VB meespeelde (Beringen) of de pedalen verloor (Houthalen-Helchteren, Heusden-Zolder). De crisis in het veiligheidsapparaat van de staat dreef vele betrokkenen naar het VB. Dat geldt heus niet alleen voor de politiekorpsen en de rijkswacht, maar blijkbaar nu eveneens voor het leger. Dat verklaart waarom in een kazernegemeente als Leopoldsborg het VB doorbrak en een racistische plaatselijke lijst daar eveneens goed scoorde. Waar de CVP nog de zaak onder controle had, groeide het VB niet of nauwelijks (Geel, Genk). Het VB maakte ook nauwelijks vooruitgang in West-Vlaanderen, waar de

CVP traditioneel goed georganiseerd is en er het particularisme uitdraagt.

Voor al kleinburgerlijk rechts in de nog homogeen katholieke plattelandsgemeenten (Essen, Brecht) en de conservatieve bourgeoisie in de residentiële wijken (Schoten, Edegem, Kapellen) hebben de oversteek naar het VB gewaagd. Het flamingantische programma en de securitaire agenda van het VB hebben deze kiezers blijkbaar overtuigd. De securitaire agenda trok ook kiezers over de streep die zich weinig of niet met de flamingantische perspectieven identificeren of die voor het VB een atypische groep vormen, omdat zij niet zichtbaar tot het "eigen volk" behoren. Hoe is het anders te verklaren dat op de kandidatenlijsten van het VB in de Limburgse mijngemeenten ook kandidaten met een "vreemde" (Poolse, Italiaanse, enz.) naam voorkomen?

De geografische nabijheid van Antwerpen helpt allicht de groei van het VB in het Waasland te verklaren. Maar dat is nog niet alles. Ook de plaatselijke situatie telt mee, omdat het intensieve contact met Antwerpen door toedoen van de tunnels onder de Schelde van relatief recente datum is. De landarbeiders uit het Waasland konden door deze tunnels massaal in de haven of in de grote fabrieken gaan werken. Ze brachten de ideologie van het VB in hun tas mee naar huis. De traditionele huishouding had in het Waasland nog voor een pre-industrieel proletariaat met een grote welvaartsachterstand gezorgd. Dit kunnen allemaal verklarende factoren zijn voor de groei van het VB in deze streek, niet de aanwezigheid van relatief weinig allochtonen.

Al deze plaatselijke factoren hebben de vooruitgang van het VB op gemeentelijk vlak mogelijk gemaakt. De vooruitgang zelf werd bevorderd door het toetreden tot het VB van steeds meer intellectuelen of geschoolden die de politieke kaderfuncties overnamen en aan een pragmatische vorm van politieke werking gingen doen. Het is niet meer zó dat het kader van het VB vooral uit vechtersbazen bestaat. Het VB doet nu in navolging van de andere partijen aan klantenbinding en aan een aanwezigheidspolitiek in de wijken of op de werkplek. Dat is lonend in een tijd dat zowel de traditionele politieke partijen als de verzuilde organisaties de relatie tussen staat en individu willen verzakelijken door het sociale dienstbetoon aan banden te leggen, door de politieke benoemingen voor de lagere functies in het staatsapparaat terug te dringen en door zich te

richten op de hoger geschoolde tweeverdieners. Dit voedde bij zowel delen van de arbeidersklasse als bij een deel van de middenstand ressentimenten waar het VB kon op inspelen. Het Mestactieplan en het strikter toepassen van de regels betreffende de ruimtelijke ordening hebben ongetwijfeld bij veel plattelanders het vertrouwen in de "politiek" geen goed gedaan. Allicht hebben al deze factoren ertoe bijgedragen dat het VB een politiek-sociologische realiteit is geworden.

II

De Vlaamse politiek wordt sinds het ontstaan van de VLD, de neergang van de SP, de CVP en de VU en de opkomst van AGALEV gekarakteriseerd door periodiek weerkerende pogingen om het partijpolitieke landschap te herverkavelen. Verkiezingen hebben immers ook een signaalfunctie gekregen: een partij weet aan de hand van de verkiezingsuitslag of ze goed of slecht in de markt ligt en ook of er iets mis is met de partij-identificatie. De uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen hebben wat dat betreft enkele reeds eerder vastgestelde tendensen bevestigd.

Ter rechterzijde is de CVP bijna overal verzwakt uit de stembusconfrontatie gekomen. De CVP wordt steeds meer een partij van traditionele kerkse plattelanders. Maar ook die aanhang kalft af. In vele plattelandsgemeenten verliest ze haar absolute meerderheden en moet ze voortaan samenwerken met andere partijen. De CVP heeft niet langer het monopolie van de macht hier. De CVP-staat is nu virtueel verdwenen. Sociaal gezien was de CVP op het platteland een kartel van personen: notabelen, middenstanders en onderwijzers met of zonder flamingantische agenda. Deze sociale basis is als gevolg van de modernisering van het platteland bijna volledig geërodeerd. In de meer geïndustrialiseerde gemeenten zijn het nog de structuren van de christelijke vakbeweging die de CVP op de been houden. Vraag is natuurlijk hoe lang een dergelijk samengaan kan standhouden. Zeker indien op nationaal vlak de CVP koers naar rechts zou zetten, dan zal er geen ideologische of praktische reden meer zijn voor het quasi-exclusieve contact met het ACW als belangrijke partijpilaar.

De zuigkracht van het Vlaams Blok op de kleinburgerlijke vleugel van de CVP moet niet worden onderschat. Het massale vertrek van dit electoraat zou wel eens een toenadering van de CVP tot het VB kunnen verhaasten en de vorming van een Conservatieve of Christelijke Vlaamse Volkspartij betekenen.

Wie dacht dat deze gemeenteraadsverkiezingen een opmaatje voor de schepping van een Groen-Rood alternatief zou zijn, is bedrogen uitgekomen. Het perspectief op Rood-Groen is door de uitslag van deze verkiezingen verder weg dan ooit. De SP heeft haar bloedverlies weten te stelpen en enkele mooie hele (Hasselt, Oostende) en halve successen (Gent, Antwerpen) weten te boeken. Daarnaast staan natuurlijk fikse nederlagen in Dendermonde (met De Batselier) en Leuven (met Tobback). Die nederlagen moeten de SP aanmanen tot bescheidenheid. De SP zal allicht het populistische pad van Steve Stevaert kiezen.

***De zuigkracht van het Vlaams Blok
op de kleinburgerlijke vleugel van de
CVP moet niet worden onderschat.***

Met het beloven van gratis bussen en treinen, gezellige straatbarbecues, gratis koffietafels, kortingen op de energierekening, enz. zullen de oude waarden van de sociaal-democratie dan vervagen. (In de verkiezingsnacht had Stevaert het ook

over de "grote legumen" waartoe hij zich zelf niet wilde rekenen omdat hij niet alleen uit het "volk" afkomstig was, maar ook nog dicht bij het "volk" zegde te staan.)

De klassieke electorale basis van de sociaal-democratie is ongetwijfeld sterk uitgehold als gevolg van de structuurveranderingen in de economie en het toenemende aantal hoger geschoolde tweeverdieners met hun uitbundige consumptiepatronen. De arbeidersklasse is niet alleen verschrompeld, maar is ook meer gelaagd geworden. De welvaartsstaat heeft wel herverdelende effecten gehad, maar niet overal en altijd in dezelfde mate. Grote verschillen in de hoogte van de pensioenen per categorie (ambtenaren, bedienden, arbeiders, zelfstandigen) en per gezin (de tweeverdieners met dubbele pensioenen) en de geruchten over de (on)betaalbaarheid van het huidige repartitiestelsel hebben velen niet alleen ongerust, maar ook ontevreden gemaakt. Op deze vraagstukken heeft de sociaal-democratie nog altijd geen passend antwoord gevonden. Tenzij de

actieve welvaartsstaat dat antwoord moet leveren. Alleen het VB heeft een trefzeker en zeer demagogisch antwoord geformuleerd: eigen volk eerst!

III

De onderlinge krachtsverhoudingen tussen Rood en Groen zijn door de achteruitgang van AGALEV ongunstiger geworden voor een centrum-linkse herverkaveling. Van AGALEV werd in 2000 tenminste verwacht dat men het even goed zou doen als een jaar eerder bij de landelijke verkiezingen. Dat is niet gebeurd. Ook al omdat men geen uitgeklaarde denkbeelden had waarmee men een sorpasso van de SP kon realiseren. Nu is AGALEV weer te klein om als evenwaardige partner met de SP rond de tafel te gaan zitten. En te groot om zich te laten opsorpen door de beter gestructureerde SP. AGALEV zal daarom in de toekomst vooral veel moeite moeten doen om de verloren kiezers terug te lokken door zich op lokaal vlak als een (mogelijke) machtspartij te profileren.

De problemen bij AGALEV zijn niet conjunctureel, maar structureel verweven met de eigen werking en partijcultuur. Anders dan ECOLO dat altijd bij grote protestgolven aanwezig is geweest, is AGALEV een partij van welzijnswerkers en individualisten gebleven. Aan AGALEV zijn de grote sociale confrontaties voorbijgegaan. Ook is men er niet in geslaagd om bij de linkervleugel van de CVP electoraal door te breken of om bij de christelijke vakbeweging op een significante wijze in te breken. AGALEV krijgt daarvan nu de rekening gepresenteerd. AGALEV heeft niet alleen weinig stamkiezers die de partij trouw blijven, maar kan zelfs die kiezers die AGALEV als een "goede tweede keuze" beschouwen niet daadwerkelijk overtuigen tot de overstap.

IV

Velen dachten dat de VLD zo niet de eerste partij in Vlaanderen zou worden, dan toch op een zucht van de CVP zou eindigen. Men had de verkiezingsuitslag van 1999 voor ogen. De VLD ging nu wel weer vooruit, maar onvoldoende om de kloof met de CVP bij benadering maar te overbruggen.

Dat betekent dat er van een "blauwe golf" zeker geen sprake was.

Het liberalisme in Vlaanderen is, nu de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen steeds meer een afspiegeling opleveren van het nationale kiesgedrag en van de algemene politieke voorkeuren, nog altijd niet dominant aanwezig. Er zijn slechts enkele liberale bolwerken die de electorale kaart van Vlaanderen blauw doen kleuren. Lokale factoren spelen hier natuurlijk ook mee. Maar de structuur van de electorale kaart van het liberalisme is grosso modo al sinds de jaren zestig, met enige laagten en hoogten, ongewijzigd gebleven.

De liberalen zijn steeds aanwezig geweest in de steden, ook de kleinere provincienesten waar veel middenstanders de lokale markten bedienden, waar ze leraren (kiesagenden) aan de rijkscholen hadden en relatief goed georganiseerd waren in verenigingen. Het liberalisme is nog altijd quasi-dominant in de blauwe gordel die langs de taalgrens dwars door België loopt. In deze leemstreek met van oudsher een kapitalistische akkerbouw (suikerbieten en tarwe) en fruitteelt was er geen plaats voor de katholieke boerenbonden, dus ook niet voor de agrarische basis van

---

De onderlinge krachtsverhoudingen tussen Rood en Groen zijn door de achteruitgang van AGALEV ongunstiger geworden voor een centrum-linkse herverkaveling.

de CVP. Dit traditionele, donker-blauwe liberalisme dat eerder conservatief dan liberaal in levenshouding is, blijft nog een belangrijk bestanddeel van de VLD uitmaken. De liberalen mogen slechts hopen dat ze op termijn door de sociale modernisering en de groei van het aantal hoger geschoolden fundamenteel van sociale samenstelling zullen veranderen. Dat markeert nog altijd de tweeslachtige houding van vele liberale politici, zeker op lokaal vlak. Sommige liberalen kunnen zich aldus wel op landelijk vlak als "progressief" profileren, maar omdat hun achterban veelal veel rechtser is zijn ze nu permanent bang voor het VB.

Traditioneel opereren de liberalen daarom graag met thema's als veiligheid en belastingverlaging. Daarmee vormen ze een aantrekkingspool voor rechtse kiezers van andere partijen, zoals wat nog overblijft van de VU, van de CVP maar ook van het VB. Door de huidige Paars-Groene coalitie is de speelruimte van de VLD om die kiezers een duidelijk rechts appel te laten horen, versmald.

Alleen bij lokale verkiezingen is die marge veel groter, omdat lokale thema's en issues voor een veel rechtser politieke vertaling kunnen dienen. Dat is bij deze gemeenteraadsverkiezingen duidelijk het geval geweest en dat kan een aanmoediging zijn om de VLD politiek verder naar rechts te sturen bij de collegevorming.

V

De gemeenteraadsverkiezingen bevestigden de neergang van de VU-ID21-combinatie, ook in die bolwerken waar de partij traditioneel hegemonaal is en beschikt over erkende kopstukken. De conclusie is dat er voor VU-ID21 eigenlijk geen plaats meer is ergens op de traditionele politieke, ideologische en sociale breuklijnen. De partij overleeft omdat ze in de media meer dan proportioneel te rechtvaardigen is aan bod mag komen en omdat ze nog populaire beleids mensen bezit. Reeds vele jaren geleden werd vastgesteld dat de VU na haar programma te hebben gerealiseerd tevergeefs op zoek is gegaan naar een vervangend programma met wervende slogans en nieuwe ideeën. Men vond alleen maar emoties. Inmiddels zijn de oude radicale (en ook racistische) Vlaamse eisen in handen van het VB gekomen. De VU hoeft dus niet meer te hopen die Vlaams-nationalistische kiezers door middel van opbod terug te winnen. Dat verklaart waarom onmiddellijk na de laatste verkiezingen in de VU weer een crisis uitbrak.

VI

De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen heeft de breuk tussen Vlaanderen en Wallonië pregnanter gemaakt.

In Franstalig België verdween uiterst rechts bijna compleet uit de gemeenteraden. De PS slaagde erin het verloren terrein in de grote steden te heroveren op vooral rechts. Dat geeft de PS het recht om van de Vlaamse politici hetzelfde te verlangen ten aanzien van het VB.

Door de forse winst van ECOLO is de groene politieke factor in Wallonië en Brussel duidelijk sterker geworden dan in Vlaanderen. ECOLO is in staat om samen met de PS absolute meerderheden te vormen en de leeglopende PSC electoraal nog meer te marginaliseren. De PRL bleef

daardoor ter plaatse trappelen en is beslist niet bezig om de PS te overvleugelen. Dat neemt niet weg dat ook in de PS het populisme de volkshuizen veroverd. De score die Elio di Rupo behaalde in Mons, overtreft zelfs die van Stevaert in Hasselt. In beide gevallen betekent dit een verandering in de partijpolitieke cultuur van de sociaal-democratie. Door het uit elkaar groeien van vakbonden en partijen is het neo-corporatisme (of de verzuiling) als mechanisme om de sociale conflicten te reguleren op sterven na dood. Wat rest is het populisme van links.

Wallonië zal hoe dan ook steeds meer nadrukkelijk haar eigen weg gaan en een ander land worden, een nabijgelegen buitenland voor Vlaanderen. Het einde van België zal niet in Vlaanderen, maar in Wallonië worden voorbereid. Met een kiesstelsel dat meerderheden naar het model van de Franse Republiek tot stand doet komen, zal de neiging om afscheid te nemen van het Vlaanderen van het Vlaams Blok, onweerstaanbaar worden. Met als eindpunt retour à la France.

VII

Maar hoe moet het nu verder? De indruk is dat men gewoon verder wil in de wetenschap dat de volgende gemeenteraadsverkiezingen nog ver weg zijn, dat er geen reden is om het cordon sanitaire op te heffen en dat een cosmetische aanpassing van de democratische spelregels gewenst, maar toch weer niet dringend is. Wachten is het hier op het debat over het vreemdelingenstemsrecht voor de gemeenten, de verkozen burgemeester, de afschaffing van de opkomstplicht en de veralgemening van het lokale referendum. Die debatten zullen de traditionele breuklijnen laten zien tussen diegenen die wel en geen verandering in de spelregels wensen. Met uiteraard op de achtergrond de verlamme slagschaduw van het VB. Een verkozen burgemeester in eventueel twee stemronden? Maar dan zal Dewinter burgemeester van Antwerpen worden! Het initiatief referendum? Maar dan zal het VB een racistisch voorstel aan de volksgoedkeuring voorleggen! Het vreemdelingenstemsrecht? Maar dan zal het VB nog meer blanke stemmen ronselen! Zal de logica van dit alles zijn dat men dan de idee omarmt dat alleen een dictatuur het VB van een absolute meerderheid zal kunnen afhouden?

Angst is een slechte raadgever. Maar ook te veel politieke correctheid kan tot absurde situaties leiden door het krampachtig vasthouden aan ondoelmatige maatregelen. De eenzijdige keuze voor het opvoeren van de repressie van de kleine criminaliteit is er zo eentje. Het star volhouden aan een asielbeleid dat vooral op uitzetting is gericht zonder over te willen stappen op een deugdelijk immigratiebeleid, is er nog zo eentje. Het niet voldoende willen investeren in sociale vernieuwing, stadsrenovatie, integratie en schooling van migranten is niet alleen ingegeven door de logica van het halen van de Maastrichtnorm, maar ook door een beleid dat primair gebaseerd is op een veelheid aan overwegingen zoals groepsegoïsme, cliëntelisme, favoritisme en individualisme. Nu er meer geld in kas is, wordt er vooral strijd geleverd over de hoogte van de voorgestelde belastingverlaging. Niet over het absolute voorrang verlenen aan investeringen in de collectiviteit.

Intussen voelen de meeste gemeenten wél de effecten van de economische en sociale transformatie die het gevolg zijn van de globalisatie. Van de gemeenten wordt algemeen verwacht dat ze laboratoria van lokale democratie en participatie zijn, maar hun middelen om aan dat project te werken zijn grotendeels onvoldoende om een deel van de plannen te kunnen realiseren. Hier botst de lokale democratie op financiële grenzen welke alleen de nationale of federale overheden kunnen verleggen. De gemeenteraadsverkiezingen hebben dat thema onvoldoende aan de orde gesteld. Men had het wel af ten toe over de gemeenten die kreunden onder hun oude schulden. En ook over de nieuwe lasten voor de gemeenten als gevolg van de migratiestromen. Het spook van de politiehervorming die de gemeenten meer geld gaan kosten, durfde men niet op te roepen. Allemaal uit angst dat het VB die thema's verder zou uitmelken.

In vroegere eeuwen kwamen de steden wel eens in opstand tegen het centrale gezag. Die glorieuze tijd is natuurlijk al lang vervlogen. Dat komt doordat de lokale politieke machthebbers uiteindelijk meer binding hebben met de landelijke dan met de lokale politiek. Dat heeft men duidelijk gezien tijdens de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Was er nog wel een parlements lid dat géén plaats op de een of andere gemeenteraadslijst had ingenomen. Om wat te doen? Om de eigen partij uiteraard van extra stemmen te voorzien, niet om de lokale democratie te versterken. Of om sterker te staan in de eigen partij. Wie geen goede electorale thuisbasis heeft wordt immers niet meer serieus genomen.

VIII

De conclusie luidt dat de gemeenteraadsverkiezingen een overwinning opleverden voor het VB en een nederlaag voor de democratie. De perspectieven op een fundamentele politieke ommekeer zijn andermaal verder dan ooit. Gezien de aangehaalde factoren kan het VB de komende jaren nog verder groeien.

Inmiddels bestaat de tendens om het VB dan maar met behulp van populistische strategieën een koekje van eigen deeg te verkopen. De VLD mikt hierbij op meer "blauw" op straat. De SP is daar niet in principe tegen omdat er geen linkse en rechtse thema's, aldus Stevaert, bestaan. In de tijd van de neoliberalisering van de sociaal-democratie hebben alleen nog maar populistische barbecues aangevuld met securitaire maatregelen zin om de te hoge sociale "zuurtegraad" (dixit Stevaert) omlaag te brengen.